

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original Article

การให้การบริบาลทางเภสัชกรรมแก่ผู้ป่วยที่ติดเชื้อ เอช ไอ วี โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา กาญจนบุรี

Ambulatory Care of Patient Infected HIV in Paholpolpayuhasena Hospital, Kanchanaburi

สมศักดิ์ พฤตทิภากร* ภ.บ.

วีราภรณ์ ชุ่นสัน* ภ.บ.

มยุรา กาญจนานุรักษ์* ภ.บ.

* งานบริการผู้ป่วยนอก กลุ่มงานเภสัชกรรม

โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา กาญจนบุรี

Somsak Pruetipakorn* B Pharm

Veraporn Soonson* Pharm D

Mayura Kanchananuruk* B Pharm

*Out Patient Pharmaceutical Service

Pharmaceutical Department

Paholpolpayuhasena Hospital

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการติดตามผลของการให้การบริบาลทางเภสัชกรรมซึ่งให้กับผู้ป่วยที่ได้รับเชื้อเอช ไอ วี จำนวนผู้ป่วยที่ได้รับการบริบาลทางเภสัชกรรมจำนวน 28 คน ซึ่งได้รับยาต้านไวรัสตามโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า กระทรวงสาธารณสุข สามารถแบ่งผู้ป่วยออกเป็น 3 กลุ่มโดยกลุ่มที่ 1 จำนวน 28 รายได้รับยาจีพีโอ เวียร์ ซึ่งประกอบด้วย stavudine, lamivudine และ nevirapine กลุ่มที่ 2 จำนวน 2 ราย ได้รับยา stavudine, lamivudine และ efavirenz กลุ่มที่ 3 จำนวน 1 ราย ได้รับยา indinavir, ritonavir และ efavirenz ระหว่างที่ผู้ป่วยได้รับการรักษาด้วยยาต้านไวรัส เภสัชกรได้ติดตามผลข้างเคียงของยา ความร่วมมือของผู้ป่วยในการสืดยา อาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา และปฏิกิริยาระหว่างกันของยาที่ผู้ป่วยได้รับ รวมถึงบทบาทอื่น ๆ ของเภสัชกรที่สามารถเข้าร่วมทีมดูแลผู้ป่วยได้เพื่อให้เกิดผลที่ดีที่สุด

ABSTRACT

The objective of this study was to evaluate the result of ambulatory care in outpatient who infected with the human immunodeficiency virus. The number of 28 patients who take antiretrovirus drug supported by The Public Health Administration. They can be divided into 3 groups . The first group of 25 patients taking GPO-VIR which is compose of stavudine, lamivudine and nevirapine. The second group of 2 patients taking stavudine, lamivudine and efavirenz. The third group of 1 patient taking indinavir, ritonavir and efavirenz. During they are treated with antiretrovirus drug. The pharmacist have evaluated the side effect of drug, the patient compliance, the adverse drug reaction and the drug interaction. The role of pharmacist can join with the patient-cared team for the best result.

บทนำ

โครงการการประกันสุขภาพถ้วนหน้า กระทรวงสาธารณสุข ได้ให้โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา ดำเนินโครงการรักษาผู้ป่วยติดเชื้อ human immunodeficiency virus ด้วยยา antiretrovirus drug ในปีงบประมาณ 2545 ดังนั้นทางกลุ่มงานเภสัชกรรมจึงมีการให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องยาในการรักษาแก่ผู้ป่วยกลุ่มนี้เป็นพิเศษเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการบริหารยาได้อย่างถูกต้องและส่งผลให้ประสิทธิภาพทางการรักษามากขึ้น เภสัชกรจึงเป็นบุคลากรที่สำคัญที่จะมีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ป่วยร่วมมือในการใช้ยา การให้คำแนะนำปรึกษาด้านยาจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่ได้นำมาใช้ในการดูแลผู้ป่วยเพื่อเพิ่มความร่วมมือในการรักษา เนื่องจาก antiretrovirus drug เป็นยาที่มีอาการข้างเคียงมาก ผู้ป่วยอาจไม่รับประทานยาอย่างสม่ำเสมอเนื่องจากผลข้างเคียงของยาและอาจเสี่ยงต่อการเกิดโรคฉวยโอกาสได้ง่ายขึ้น

ปัญหาที่เกิดจากการใช้ยา antiretrovirus drug ที่พบบ่อย ได้แก่

1. ผู้ป่วยไม่ให้ความร่วมมือในการใช้ยา ซึ่งสาเหตุหลักได้แก่ สัมตารางการรับประทานยาไม่สะดวกหรือไม่เหมาะสมกับชีวิตประจำวัน เภสัชกรร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหาดังกล่าวและหาทางแก้ไขร่วมกับผู้ป่วย นอกจากนี้การให้กำลังใจผู้ป่วยทุกครั้งที่มารับการตรวจและการติดตามผลการรักษาเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นกำลังใจให้ผู้ป่วยรับประทานยาต่อไป

2. อาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา โดยอาการไม่พึงประสงค์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในช่วงแรก ๆ ของการใช้ยาและเกิดหลังการใช้ยาไปนาน ๆ ส่วนใหญ่อาการเกิดขึ้นในช่วงแรก เช่น ผื่น คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย ซึ่งมักไม่รุนแรงและสามารถหายไปได้โดยไม่ต้องหยุดยา ถ้าเภสัชกรได้ให้ความรู้แก่ผู้ป่วยและการปฏิบัติตนในกรณีที่มีอาการนั้น ๆ เกิดขึ้น สำหรับอาการที่อาจเกิดจากการใช้ยาไปนาน ๆ ได้แก่ ปลายประสาทที่ปลายมือและปลายเท้าอักเสบ เภสัชกรจะบอกให้ผู้ป่วยเฝ้าระวังตนเอง

3. ปฏิกริยาระหว่างยาที่เกิดขึ้นจากยาที่ผู้ป่วยได้รับยาในกลุ่ม protease inhibitor ทุกตัวเป็น cytochrome P450 3A inhibitors จึงมีโอกาสเกิดปฏิกริยากับยาที่ผ่านการ metabolism โดย cytochrome P450 3A ได้เช่น simvastatin, cisapride เป็นต้น ผู้ป่วยต้องให้ความร่วมมือในการแจ้งให้แพทย์หรือเภสัชกรทราบว่ากำลังใช้ยาตัวใดอยู่เมื่อมีการจ่ายยาใหม่ให้แก่ผู้ป่วย

4. ขนาดของยาที่อาจไม่เหมาะสมกับผู้ป่วย เนื่องจากโดยทั่วไปผู้ป่วยที่ติดเชื้อ human immunodeficiency virus มักมีน้ำหนักลดลงเรื่อย ๆ และควรมีการปรับขนาดยาให้เหมาะสมกับผู้ป่วยเสมอ

5. การเก็บรักษายาไม่ถูกต้อง ยาต้านไวรัสบางอย่างต้องเก็บรักษาในอุณหภูมิ 2-8 องศาเซลเซียส การเก็บรักษาไว้ในอุณหภูมิห้องจะทำให้ยามีอายุสั้นลงกว่าที่กำหนดในฉลากยา เภสัชกรต้องให้ความรู้ในการเก็บรักษายาอย่างถูกวิธีหรืออาจจ่ายยาให้ผู้ป่วยในปริมาณที่เหมาะสม

ให้ความรู้เกี่ยวกับยาด้านไวรัสที่ผู้ป่วยได้รับอย่างถูกต้องและครบถ้วน ทำให้ผู้ป่วยสามารถบริหารยาได้อย่างถูกต้อง

วัตถุประสงค์และวิธีการศึกษา

1. ผู้อำนวยการแต่งตั้งคณะทำงานซึ่งประกอบไปด้วยแพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์และเภสัชกร รับผิดชอบโครงการ
2. แจ้งเจ้าหน้าที่ในแผนกเภสัชกรรมผู้ป่วยนอกทราบ
3. ทีมการดูแลรักษาร่วมกันเลือกคัดเลือกผู้ป่วยในโครงการ 30 คน

ขั้นตอนในการรักษาและให้คำปรึกษา

- เวลา 9.00 -10.00 น. - เจาะเลือด (SGPT ทุก 1 เดือน CD 4 ทุก 6 เดือน)
- เวลา 10.00-12.00 น. - ถามอาการ ชักประวัติ ลงผลห้องปฏิบัติการ ให้คำปรึกษาด้านยาทำโดยกลุ่มนัก

สังคมสงเคราะห์ พยาบาลและเภสัชกร

เวลา 13.00 -16.00 น. - พบแพทย์เพื่อตรวจรักษา
รับยาและให้คำปรึกษาโดยเภสัชกร

ผลการดำเนินงาน

1. ผู้ป่วยที่เข้าร่วมโครงการรับยา antiretroviral drug ของกระทรวงสาธารณสุข โรงพยาบาลพหลพลพยุห-
เสนา 30 คน แต่ได้เสียชีวิตด้วยโรคฉวยโอกาสก่อนได้
รับยา 2 คน คงเหลือ 28 คนเป็นชาย 10 คนหญิง 18 คน
ส่วนใหญ่เป็นหญิงหม้าย สามีเสียชีวิตไปก่อนแล้ว มีการ
ศึกษาระดับประถมหรือต่ำกว่า กลุ่มอายุ 30-39 ปีพบมาก
ที่สุด

ตารางแสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ป่วย

ข้อมูล	รายการ	จำนวน
เพศ	ชาย	10
	หญิง	18
สถานภาพ	โสด	1
	คู่	10
	ม่าย	17
	รับจ้าง	19
อาชีพ	รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	2
	เกษตรกร	1
	ค้าขาย	1
	ไม่ทำงาน	5
	การศึกษาระดับประถมศึกษา	17
การศึกษา	มัธยมศึกษา	10
	อุดมศึกษา	1
	อายุ	
อายุ	20-29 ปี	7
	30-39 ปี	14
	40-49 ปี	6
	50-59 ปี	1

2. จำนวนผู้ป่วย 28 ราย พบว่า สามารถแบ่งผู้ป่วย
ออกเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ป่วยที่ได้รับยา GPO-VIR (ประกอบ
ด้วย stavudine 40 หรือ 30 mg + lamivudine 150 mg
+ nevirapine 200 mg) จำนวน 25 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ป่วยที่ได้รับยา Stavudine, Lamivu-
dine และ Efavirenz จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้ป่วยที่ได้รับยา Indinavir, Ritronavir
และ Efavirenz จำนวน 1 คน CD4 ของผู้ป่วย

0-50 cell/mm³ จำนวน 17 ราย

50-100 cell/mm³ จำนวน 3 ราย

100-150 cell/mm³ จำนวน 3 ราย

150-200 cell/mm³ จำนวน 5 ราย

หลังจากผู้ป่วยได้รับยา antiretroviral drug เป็น
ระยะเวลา 6 เดือนได้ทำการเจาะเลือดเพื่อติดตามผลค่า
CD4 ของผู้ป่วยพบว่า ผู้ป่วยจำนวน 13 คน มีการตอบ
สนองต่อยาดีอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากมีค่า CD4 เพิ่มขึ้น
อย่างเห็นได้ชัดเจน ผู้ป่วย 12 คนมีการตอบสนองต่อยาไม่
ดีนัก เนื่องจากมีค่า CD4 เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย และผู้ป่วย
จำนวน 3 คน ไม่ค่อยตอบสนองต่อยาเนื่องจากมีค่า CD4
เท่าเดิมหรือลดลง

3. จากการติดตามอาการไม่พึงประสงค์ที่เกิดจาก
การใช้ยา antiretroviral drug ของผู้ป่วยจำนวน 28 คน
ในระยะ 14 วันพบว่าเกิดอาการ ผื่นคัน 8 ราย (คิดเป็น
28.5%) คลื่นไส้ อาเจียน 8 ราย (คิดเป็น 28.5%) ถ่าย
เหลวท้องเสีย 2 ราย (คิดเป็น 6.25%) อาการเหล่านี้จะ
หายไปได้เอง และเมื่อติดตามอาการไม่พึงประสงค์ของยา
ต่อไปอีกพบว่าผู้ป่วยเกิดอาการปัสสาวะสาขขึ้น 2 ราย
เบาหวาน 1 ราย, fat distribution 1 ราย (ในรายที่ใช้
ยาefavirenz) และตับอักเสบ 1 ราย

4. ปัญหาเกี่ยวกับยาที่พบในผู้ป่วยที่ได้รับคำ
ปรึกษาด้านยา

ในบางครั้งผู้ป่วยมีฐานะไม่สามารถทานยาตามเวลา
ได้ทัน แนะนำว่าสามารถทานยาได้เลยภายใน 3 ชั่วโมง

การเก็บรักษายาในกรณีที่ต้องเก็บในอุณหภูมิ 2-8 องศา แล้วต้องไปทำธุระข้างนอกบางช่วงเวลาทานยา สามารถเก็บในอุณหภูมิห้องได้ 30 วันโดยไม่เสื่อมสภาพ

5. ผลความพึงพอใจของผู้ป่วยที่ได้รับคำปรึกษาเกี่ยวกับยาด้านไวรัส³

6. ประโยชน์ต่อทางราชการ

ผลของการสำรวจความพึงพอใจในกลุ่มผู้ป่วยสามารถแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ประเด็นการสำรวจ	ระดับเฉลี่ย
ผู้รับบริการมีโอกาสซักถามข้อสงสัยอย่างเต็มที่	4.57
เภสัชกรตอบคำถามอย่างเข้าใจ	4.69
ความเหมาะสมของเวลาการให้คำปรึกษา	4.36
ความพึงพอใจต่อบริการในภาพรวม	4.77
ความต้องการให้มีบริการต่อไป	4.31

หมายเหตุ ระดับความพึงพอใจ 1 = น้อยที่สุด 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก 5 = มากที่สุด

จากการได้เข้าร่วมโครงการ ผู้ป่วยสามารถที่จะบริหารยาได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด สามารถเข้าใจผลของยาที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง สามารถที่จะปฏิบัติตนให้มีสุขภาพแข็งแรง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

เภสัชกรสามารถเข้าร่วมเป็นหนึ่งในทีมการรักษาพยาบาลผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มบทบาทหน้าที่ของเภสัชกรลงไปในกระบวนการดูแลรักษาผู้ป่วย

สรุปและวิจารณ์ผล

ผลของการให้การบริบาลเภสัชกรรมแก่คนไข้ที่ได้รับเชื้อ human immunodeficiency virus ของงานเภสัชกรรมผู้ป่วยนอก กลุ่มงานเภสัชกรรม ทำให้พบปัญหาเกี่ยวกับการใช้ยาของคนไข้ และการเกิดอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา แต่ปัญหาที่ค่อนข้างพบน้อยคือการเกิดปฏิกิริยาต่อกันระหว่างยา เนื่องจากแพทย์ผู้ให้การรักษาระหนักดีถึงปัญหาการเกิดปฏิกิริยาต่อกันระหว่างยา

ซึ่งจะทำให้อาการข้างเคียงของการใช้ยารุนแรงขึ้น

ในด้านความพึงพอใจในการให้การรับคำปรึกษาพบว่าอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ในระยะแรกแต่หลังจากดำเนินการไปได้สักระยะหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีความรู้เกี่ยวกับยาและอาการข้างเคียงที่อาจจะเกิดขึ้นได้มากขึ้น อาจทำให้ผู้ป่วยรู้สึกเบื่อได้ จึงควรมีการเว้นระยะการให้คำปรึกษาให้ห่างออกไปหรือให้คำปรึกษาในรายที่ผู้ป่วยต้องการได้รับคำปรึกษา

การสนับสนุนจากกระทรวงสาธารณสุข ในบางครั้งอาจจะมาไม่ทันกับการติดตามการรักษาของผู้ป่วย รวมทั้งผู้ป่วยบางรายมีการปรับขนาดยา ทำให้ในบางครั้งต้องมีการแบ่งจ่ายยาเพื่อให้ผู้ป่วยได้รับยาทั่วถึงกัน

การศึกษาคครั้งนี้ไม่ได้ทำการวัด viral load ของผู้ป่วย เนื่องจากทางห้องปฏิบัติการของโรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนาไม่สามารถทำได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถบอกได้ว่าจำนวนไวรัสของผู้ป่วยลดลงหรือไม่

[illegible]

Adverse Drug Reaction Checklist

แบบสอบถามอาการไม่พึงประสงค์ในแต่ละครั้งที่มารับยา

(สอบถามจากแพทย์ หรือ ผู้ป่วย)

Vomitting.....time/wk	Headache
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
Anorexia	Dizziness
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
Abdominal pain	Fever or chill
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
Dyspepsia	Malaise and Fatigue
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
CNS symptom	Skin rash
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
Lipodystrophy	Peripheral neuropathy
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
Polyuria polydispisia polyphagia	ตัวเหลือง ตาเหลือง
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
Nausea	Nephrolithiasis
☐ YES ☐ NO	☐ YES ☐ NO
	☐ Other
	☐ YES ☐ NO

แบบสอบถามความพึงพอใจในการให้บริการ

ประเด็นการสำรวจ	ระดับคะแนน				
	1	2	3	4	5
ผู้รับบริการมีโอกาสซักถามข้อสงสัยอย่างเต็มที่	1	2	3	4	5
เภสัชกรตอบคำถามอย่างเข้าใจ	1	2	3	4	5
ความเหมาะสมของเวลาการให้คำปรึกษา	1	2	3	4	5
ความพึงพอใจต่อบริการในภาพรวม	1	2	3	4	5
ความต้องการให้มีบริการต่อไป	1	2	3	4	5

หมายเหตุ ระดับความพึงพอใจ

1 = น้อยที่สุด

2 = น้อย

3 = ปานกลาง

4 = มาก

5 = มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

1. ปวีณา สนธิสมบัติ : เอกสารประกอบการอบรมและประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารทางเภสัชกรรมของเภสัชกรคลินิก แก่ผู้ป่วยติดเชื้อ HIV/ ผู้ป่วยโรคเอดส์ ด้วยยาต้านไวรัสตามโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เรื่อง การให้การบริหารทางเภสัชกรรมแก่ผู้ป่วยติดเชื้อ HIV/ ผู้ป่วยโรคเอดส์ : 4-6 มิถุนายน 2545 : ณ โรงแรม เอส ดี อเวนิว. กรุงเทพมหานคร : 2545.
2. พิมพ์ ศาสิทธิและคณะ : เอกสารประกอบการอบรมและประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารทางเภสัชกรรมของเภสัชกรคลินิก แก่ผู้ป่วยติดเชื้อ HIV/และผู้ป่วยโรคเอดส์ด้วยยาต้านไวรัสเอดส์ตามโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เรื่อง ความรู้เกี่ยวกับยาต้านไวรัสเอดส์และ GPO-VIR ของโรคเอดส์ : 4-6 มิถุนายน 2545 ณ โรงแรมเอส ดี อเวนิว กรุงเทพมหานคร ; 2545.

อินันทนากการ จาก

บริษัท ไบเออร์ไทย จำกัด

130/1 ถ.สาทรเหนือ แขวงสีลม เขตบางรัก กรุงเทพฯ 10500